

Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості

Мета статті - провести розрахунок можливого зростання виробництва зернових культур за рахунок підвищення врожайності пшениці, ячменю і кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах, визначивши окупність додаткових витрат приростом вартості валових зборів цих культур, що впливатиме також на збільшення валових зборів усіх зернових культур, як у сільськогосподарських підприємствах, так і у всіх категоріях господарств.

Методика дослідження. Використано методи: абстрактно-логічний, емпіричний, факторного аналізу, прогнозування та розвитку, використання досвіду господарств з вищими показниками урожайності в господарствах з нижчою урожайністю.

Результати дослідження. Визначено рейтинги регіонів за показником індексу врожайності пшениці, ячменю і кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах відносно до середніх показників по Україні. Розрахунки підвищення врожайності зернових у сільськогосподарських підприємствах регіонів з індексом урожайності пшениці, ячменю і кукурудзи нижчим ніж у середньому по Україні свідчать про можливість збільшення валових зборів зернових до 72,4 млн т проти фактично одержаних у 2016 р. 66,1 млн т, а з підвищенням урожайності цих культур у сільськогосподарських підприємствах усіх регіонів як із нижчими, так і з вищими рейтингами врожайності вказаних культур вони можуть зрости до 77,1 млн т.

Елементи наукової новизни. Підвищення врожайності та витрат на гектар вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах формується не на прикладі найкращих показників у сільськогосподарських підприємствах регіонів, а з урахуванням результатів роботи тих господарств, де ці показники наближені та зростають, що відображається в групах підприємств за показником урожайності досліджуваних культур.

Практична значущість. Опрацьована методика може бути застосована в усіх регіонах України щодо відношення показників урожайності в адміністративних районах до обласних показників, забезпечивши зростання врожайності в сільськогосподарських підприємствах адміністративних районів. Дає змогу збільшити урожайність за рахунок зростання витрат. Застосування розробленої методики забезпечує збільшення обсягів виробництва зерна в межах двократної окупності додаткових витрат. Табл.: 6. Бібліогр.: 19.

Ключові слова: індекс регіонального розвитку, рейтинг регіонів за показником урожайності окремих зернових культур, підвищення врожайності та витрат, групування сільськогосподарських підприємств за рівнем урожайності зернових культур.

Месель-Веселяк Віктор Якович - доктор економічних наук, професор, академік НААН, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу економіки регіонального розвитку та прогнозування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)
E-mail: mesel@iae.kiev.ua

Постановка проблеми. В опублікованій авторській статті [5] у журналі (№ 11, 2017 р.) запропонована методика, за якою проведено індексне регіональне оцінювання соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України за трьома групами показників: тринадцяти - виробництва сільськогосподарської продукції, шести - економічної ефективності та чотирнадцяти - соціального розвитку регіонів. У рослинництві виробництво сільськогосподарської продукції визначається врожайністю сільськогосподарських культур, значне місце серед яких відведено зерновим культурам, частка яких у рослинництві у 2016 р., визначеному

нами для розрахунків як базовому, становить у вартості валової продукції 37,7 % [6].

Наступним кроком має бути визначення рейтингу регіонів за показниками врожайності та виявлення існуючих регіональних диспропорцій, опрацювання наряду вирівнювання їх та збільшення на цій основі валових зборів окремих зернових культур у сільськогосподарських підприємствах, серед яких три основні культури (пшениця, ячмінь і кукурудза), які у валовому зборі зернових у всіх категоріях господарств займають 96,5% [17] і 85,7% у сільськогосподарських підприємствах [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регіональних диспропорцій і вирівнювання індексів виробництва досліджували М.І. Долішній [4], М.С. Гамов [15],

О.Ю. Грищенко [1, 5], В.Я. Месель-Веселяк [5], А.Ф. Ткачук [16], Л.І. Федулова [19].

М.І. Долішній у монографії „Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети” відзначає: „Головне завдання ефективної регіональної політики на сучасному етапі розвитку демократії та ринкових відносин в Україні полягає в пом’якшенні й усуненні диспропорцій та зменшенні їхніх негативних наслідків для соціально-економічної системи України” [4, с. 174].

У виданні Інституту громадянського суспільства „Регіональна політика : правове регулювання. Світовий та український досвід” наголошується: „На більш загальному рівні варто відзначити, що в багатьох країнах (навіть, якщо диспропорції між регіонами не є істотними), потреба в оптимізації та належному використанні державних інвестицій зумовлює необхідність поліпшення координації та синергії між інвестиціями, що здійснюються за рахунок різних джерел фінансування всіма учасниками процесу розвитку – державою, регіональною та місцевою владою на певній території. Це можна вважати певною формою планування або координації регіонального розвитку” [16, с. 7].

Виклад основних результатів дослідження. Опрацьованими за нашої участі в ННЦ „Інститут аграрної економіки” Стратегічними напрямками розвитку сільського господарства України на період до 2020 року” визначено прогнозне виробництво зерна за оптимістичним варіантом 80 млн т [18, с. 131].

Такі валові збори зерна в Україні мають забезпечити всі категорії господарств, якими вироблено у 2016 р. 66,1 млн т зернових, у тому числі великі й середні сільськогосподарські підприємства (ф. № 50-сг) – 44,6 млн т, або 67,5% валового збору зерна в Україні, а малі підприємства і господарства населення – 21,5 млн т, або 32,5%. Основними зерновими культурами мають бути пшениця, ячмінь і кукурудза, яких у всіх категоріях господарств вироблено 63,5 млн т, або 96,2% [17] від усіх зернових, а у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах – 43,1 млн т, або 96,6% від усіх зернових культур. Отже, пошук нами резервів підвищення виробництва зернових здійснюється у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах по пшениці, ячменю і кукурудзі, визначаються також зміни виробництва цих культур і зернових у цілому, а також у господарствах усіх категорій.

У діяльності великих і середніх сільськогосподарських підприємств (ф. № 50-сг) при виробництві пшениці, ячменю та кукурудзи склалися регіональні відмінності (диспропорції) в їх урожайності відносно показників по Україні, що впливає на валові збори не тільки цих культур, а й зернових у цілому.

Як приклад розглянемо регіональне виробництво пшениці в сільськогосподарських підприємствах, урожайність якої наведено у табл. 1.

1. Урожайність пшениці в сільськогосподарських підприємствах по регіонах України у 2016 р.

Регіони	Урожайність, ц/га	Індекс відношення
Україна	45,10	1,000
1. Вінницька	56,15	1,245
2. Волинська	54,02	1,198
3. Дніпропетровська	37,52	0,832
4. Донецька	38,96	0,864
5. Житомирська	48,46	1,075
6. Закарпатська	41,76	0,926
7. Запорізька	35,16	0,780
8. Івано-Франківська	51,80	1,149
9. Київська	55,33	1,227
10. Кіровоградська	43,57	0,966
11. Луганська	37,65	0,835
12. Львівська	52,27	1,159

Регіони	Урожайність, ц/га	Індекс відношення
13. Миколаївська	39,31	0,872
14. Одеська	39,82	0,883
15. Полтавська	49,71	1,102
16. Рівненська	52,53	1,165
17. Сумська	42,12	0,934
18. Тернопільська	54,69	1,213
19. Харківська	45,00	0,998
20. Херсонська	37,43	0,830
21. Хмельницька	60,91	1,351
22. Черкаська	55,98	1,241
23. Чернівецька	41,07	0,911
24. Чернігівська	45,02	0,998
25. Київ	45,74	1,014

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. Київ: Державна служба статистики України [6], 2017; розрахунки автора.

Із 25 регіонів у 12-ти урожайність пшениці в сільськогосподарських підприємствах була вищою, а у 13-ти – нижчою ніж у середньому по Україні.

Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року [3] визначено, що Кабінет Міністрів України підтримує принципові позиції підходу ЄС до реалізації регіональної політики, які базуються на поєднанні політики щодо підвищення рівня конкурентоспроможності територій та політики, спрямованої на запобігання збільшенню регіональних диспропорцій, а також здій-

снювати заходи з підвищення ролі “точок зростання” на прилеглих до них територіях.

Для застосування підходів щодо запобігання збільшенню регіональних диспропорцій нами проведено групування сільськогосподарських підприємств країни з меншою врожайністю ніж у середньому по Україні та здійснено розрахунки, за якими у попередній групі враховано вищу урожайність і витрати на 1 га з наступної групи.

Приклад таких розрахунків наведено по Дніпропетровській області (табл. 2).

2. Розрахунок можливого зростання урожайності і витрат по пшениці в групах сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області, 2016 р.

Групи за урожайністю, ц/га	Кількість підприємств	Площа усього, тис. га	Ціна 1 ц, грн	Валовий збір		Урожайність, ц/га	Виробничі витрати		
				тис. ц	вартість, млн грн		усього, млн грн	на 1 га, грн	окупність додаткових витрат
Фактично									
I. До 20	36	14,4	306,7	233	72	16,2	58	4035	-
II. 20,1-30	117	52,3	311,6	1343	418	25,7	304	5821	-
III. 30,1-40	151	90,4	320,6	3124	1002	34,5	712	7878	-
IV. 40,1-50	97	71,5	319,3	3193	1019	44,6	659	9210	-
V. 50,1-60	54	34,4	326,4	1868	610	54,3	361	10496	-
VI. Більше 60	10	4,1	330,8	264	87	64,1	57	13710	-
область	465	267,2	319,8	10025	3206	37,5	2151	8052	-
Розрахунок потенційної можливості									
До 20	36	14,4	306,7	370	113	25,7	84	5821	1,63
20,1-30	117	52,3	311,6	1807	563	34,5	412	7878	1,34
30,1-40	151	90,4	320,6	4037	1294	44,6	833	9210	2,43
40,1-50	97	71,5	319,3	3882	1239	54,3	751	10496	2,39
50,1-60	54	34,4	326,4	2206	720	64,1	472	13710	1,00
Більше 60	10	4,1	330,8	264	87	64,1	57	13710	-
Область	465	267,2	319,7	12566	4018	39,3	2608	9760	1,78
Різниця				2541	811	1,8	457	1708	

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. Київ: Державна служба статистики України [6], 2017; розрахунки автора.

Розрахункові показники по області порівняно із фактичними зросли за валовим збором на 2541 тис. ц, вартість якого становить 811 млн грн, а витрати - на 457 млн грн при окупності додаткових витрат 178% (811 млн грн : 457 млн грн x 100).

Такі розрахунки проведено по всіх регіонах із нижчим від середнього по Україні ін-

дексом урожайності, а в регіонах з вищим індексом урожайності показники залишаються на рівні 2016 року. У результаті, в досліджуваному регіоні змінюються показники врожайності пшениці, її валових зборів і витрат по сільськогосподарських підприємствах України, що відображено у табл. 3.

3. Розрахунок можливих змін урожайності пшениці та витрат у сільськогосподарських підприємствах регіонів з індексом урожайності нижчим ніж в Україні

Регіони	Факт. 2016 р. (ф.50 с.з.)						Витрати	
	площа, тис. га	ціна 1 ц, грн	валовий збір, тис. ц	вартість, млн грн	урожайність, ц/га	індекс	усього, млн грн	1 га, грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вінницька	283	337	15904	5363	56,2	1,245	3379	11931
Волинська	69	335	3703	1240	54,0	1,198	868	12670

Продовження табл. 3

Дніпропетровська	267	320	10025	3206	37,5	0,832	2151	8052
Донецька	230	324	8960	2906	39,0	0,864	1852	8052
Житомирська	78	339	3777	1282	48,5	1,075	821	10529
Закарпатська	4	313	171	54	41,8	0,926	44	10684
Запорізька	328	321	11534	3707	35,2	0,780	2484	7572
Івано-Франківська	42	296	2164	640	51,8	1,149	465	11134
Київська	189	327	10458	3419	55,3	1,227	2402	12710
Кіровоградська	176	337	7675	2585	43,6	0,966	1707	9689
Луганська	159	191	5980	1809	37,6	0,835	1210	7619
Львівська	67	344	3503	1204	52,3	1,159	929	13868
Миколаївська	226	353	8881	3139	39,3	0,872	2090	9250
Одеська	361	332	14364	4769	39,8	0,883	3158	8754
Полтавська	181	335	9003	3020	49,7	1,102	2135	11791
Рівненська	49	325	2554	831	52,5	1,165	599	12321
Сумська	173	333	7301	2428	42,1	0,934	1702	9818
Тернопільська	131	298	7168	2139	54,7	1,213	1568	11963
Харківська	304	324	13686	4428	45,0	0,998	2985	9816
Херсонська	200	330	7503	2475	37,4	0,830	1646	8212
Хмельницька	167	332	10185	3386	60,9	1,351	2116	12655
Черкаська	163	330	9138	3014	27,7	1,241	2098	12852
Чернівецька	29	272	1171	319	41,1	0,911	259	9083
Чернігівська	168	339	7542	2558	45,0	0,998	1675	9999
Київ	29	343	1315	451	45,7	1,014	322	11208
Україна	4072	329	183664	60338	45,1	1,000	40666	9986

Продовження табл. 3

Регіони	Розрахунок							Витрати	
	площа, тис. га	ціна 1 ц, грн	валовий збір, тис. ц	вартість, млн грн	урожай- ність, ц/га	індекс	усього,	на	
							млн грн	1 га, грн	
1	10	11	12	13	14	15	16	17	
Вінницька	283	337	15904	5363	56,2	1,096	3379	11931	
Волинська	69	335	3703	1240	54,0	1,055	868	12670	
Дніпропетровська	267	320	12566	4019	47,0	0,918	2608	9760	
Донецька	230	324	11071	3591	48,1	0,940	2120	9216	
Житомирська	78	339	3777	1282	48,5	0,946	821	10529	
Закарпатська	4	313	230	72	56,1	1,096	57	13775	
Запорізька	328	321	14681	4719	44,8	0,874	2941	8966	
Івано-Франківська	42	296	2164	640	51,8	1,011	465	11134	
Київська	189	327	10458	3419	55,3	1,080	2402	12710	
Кіровоградська	176	337	9293	3129	52,8	1,030	1973	11197	
Луганська	159	191	7451	2255	46,9	0,916	1422	8951	
Львівська	67	344	3503	1204	52,3	1,020	929	13868	
Миколаївська	226	353	10984	3882	48,6	0,949	2544	11263	
Одеська	361	332	17765	5898	49,2	0,961	3784	10491	
Полтавська	181	335	9003	3020	49,7	0,971	2135	11791	
Рівненська	49	325	2554	831	52,5	1,025	599	12321	
Сумська	173	333	8862	2947	51,1	0,998	2025	11679	
Тернопільська	131	298	7168	2139	54,7	1,068	1568	11963	
Харківська	304	324	16720	5409	55,0	1,073	3366	11069	
Херсонська	200	330	9467	3123	47,2	0,922	1977	9862	
Хмельницька	167	332	10185	3386	60,9	1,189	2116	12655	
Черкаська	163	330	9138	3014	27,7	0,541	2098	12852	
Чернівецька	29	272	1438	391	50,4	0,984	294	10296	
Чернігівська	168	339	9193	3118	54,9	1,071	1868	11151	
Київ	29	343	1315	451	45,7	0,893	322	11208	
Україна	4072	329	208593	68527	51,2	1,000	44681	10972	

Регіони	Приріст			окупність додаткових витрат, %
	валового збору, тис. ц	вартості, млн грн	витрат, млн грн	
1	18	19	20	21
Вінницька				
Волинська				
Дніпропетровська	2541	813	456	178,1
Донецька	2112	685	268	255,8
Житомирська				
Закарпатська	59	18	13	0,0
Запорізька	3147	1012	457	221,2
Івано-Франківська				
Київська				
Кіровоградська	1618	545	266	205,0
Луганська	1471	445	212	210,4
Львівська				
Миколаївська	2102	743	455	163,4
Одеська	3401	1129	626	180,3
Полтавська				
Рівненська				
Сумська	1561	519	323	160,9
Тернопільська				
Харківська	3034	982	381	257,5
Херсонська	1965	648	331	196,0
Хмельницька				
Черкаська				
Чернівецька	267	73	35	209,9
Чернігівська	1651	560	193	290,2
Київ				
Україна	24928	8190	4014	204,0

Примітка. Курсивом виділено області з індексом урожайності нижчим ніж по Україні.

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. / Державна служба статистики України [6], розрахунки автора.

За даними табл. 3, у результаті розрахунків по сільськогосподарських підприємствах в областях з індексом урожайності пшениці нижчим ніж по Україні забезпечується приріст валового збору на 2493 тис. т вартістю 8190 млн грн, а витрат - на 4014 млн грн за окупності додаткових витрат у 204%.

Аналогічні розрахунки проведено по ячменю і визначено приріст валового збору на

8105 тис ц вартістю 2439 млн грн, витрат - на 1421 млн грн за окупності 171,7%. По кукурудзі відповідно 931 тис. т вартістю 3261 млн грн, витрат - на 1206 млн грн та окупності 270,4%.

Загальні зміни по трьох культурах (пшениця, ячмінь і кукурудза) та в цілому по зернових у сільськогосподарських підприємствах, де урожайність нижча ніж по Україні, відображено в табл. 4.

4. Можливі зміни валових зборів зернових культур та витрат залежно від зміни врожайності і витрат на 1 га вирощування по областях з індексом урожайності нижчим ніж по Україні (окремі області)

С.-г. культури	Сільськогосподарські підприємства, 2016 р.						Приріст в с.-г. підприємствах за розрахунками***			
	площа, з якої зібрано врожай, тис. га	валовий збір, тис. т	вартість, млн грн*	урожайність, ц/га	витрати, усього, млн грн	окупність, %**	валового збору, тис. т	вартості, млн грн*	витрат, млн грн	окупність, %**
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Пшениця	4072,4	18366	60338	45,1	40666	148,4	2493	8190	4014	204,0
Ячмінь	1202,2	4557	13712	37,9	9919	138,2	811	2439	1421	171,7
Кукурудза	2688,8	20131	70510	74,9	39748	177,4	931	3261	1206	270,4
Разом	7963,5	43053	144560	54,1	90333	160,0	4234	13889	6641	209,1
Зернові та зернобобові	8532,6	44604	146533	52,3	94997	154,3	4234	13889	6641	209,1

Продовження табл. 4

С.-г. культури	Потенційно можливо одержати					Валовий збір, % до фактичного
	валовий збір, тис. т	вартість, млн грн*	витрати, млн грн	урожайність, ц/га	окупність, %**	
1	12	13	14	15	16	17
Пшениця	20859	68527	44681	51,2	153,4	113,6
Ячмінь	5367	16151	11339	44,6	142,4	117,8
Кукурудза	21061	73771	40954	78,3	180,1	104,6
Разом	47288	158449	96974	59,4	163,4	109,8
Зернові та зернобобові	48838	160422	101638	57,2	157,8	109,5

* У фактичних цінах 2016 р.

** Відношення вартості продукції до витрат

*** У сільськогосподарських підприємствах областей з індексом урожайності нижчим ніж по Україні

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. / Державна служба статистики України, розрахунки автора.

При розрахунках приросту врожайності і витрат у сільськогосподарських підприємствах з рівнем урожайності нижчим ніж по Україні, валовий збір зернових культур може

іття. Це складне макроекономічне явище даткових витрат становитиме 209,1%.

Виникає потреба провести аналогічні розрахунки не тільки по регіонах з нижчим індексом урожайності, але і з вищим (табл. 5).

5. Можливі зміни валових зборів зернових культур залежно від зміни врожайності та витрат на 1 га вирощування в усіх регіонах

С.-г. культури	Сільськогосподарські підприємства, 2016 р.						Приріст у сільськогосподарських підприємствах усіх областей за розрахунками ***				
	площа, з якої зібрано врожай, тис. га	валовий збір, тис. т	вартість, млн грн*	урожайність, ц/га	витрати, усього, млн грн	окупність, %**	валового збору, тис. т	вартості, млн грн*	витрат, млн грн	окупність, %**	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Пшениця	4072,4	18366	60338	45,1	40666	148,4	3530	11597	6157	188,4	
Ячмінь	1202,2	4557	13712	37,9	9919	138,2	1075	3234	1831	176,6	
Кукурудза	2688,8	20131	70510	74,9	39748	177,4	2854	9998	3059	326,8	
Разом	7963,5	43053	144560	54,1	90333	160,0	7459	24829	11047	224,8	
Зернові і зернобобові	8532,6	44604	146533	52,3	94997	154,3	7459	24829	11047	224,8	

Продовження табл. 5

С.-г. культури	Потенційно можливо одержати					Валовий збір, % до фактичного
	валовий збір, тис. т	вартість, млн грн*	витрати, млн грн	урожайність, ц/га	окупність, %**	
1	12	13	14	15	16	17
Пшениця	21896	71934	46824	53,8	153,6	119,2
Ячмінь	5631	16946	11750	46,8	144,2	123,6
Кукурудза	22985	80509	42807	85,5	188,1	114,2
Разом	50513	169389	101380	63,4	167,1	117,3
Зернові і зернобобові	52063	171362	106044	61,0	161,6	116,7

* У фактичних цінах 2016 р.

** Відношення вартості продукції до витрат.

*** У сільськогосподарських підприємствах усіх областей.

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. / Державна служба статистики України [6], розрахунки автора.

За таких умов валовий збір пшениці, ячменю та кукурудзи в сільськогосподарських підприємствах може зрости на 7459 тис. т, вартістю 24829 млн грн, витрати - на 11047 млн грн за окупності додаткових витрат 224,8%.

Із зростанням валових зборів як по досліджуваних трьох культурах, так і в цілому по

зернових у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах, а в малих підприємствах і господарствах населення (за аналогічними як у сільськогосподарських підприємствах індексами приросту) та у всіх категоріях господарств наведено в табл. 6.

6. Розрахунок виробництва зернових культур

6.1. При розрахунках потенційного виробництва в окремих областях з урожайністю пшениці, ячменю і кукурудзи нижчою ніж по Україні

Сільськогосподарські формування	2016 рік		%	Розрахунковий приріст, тис. т	Розрахункове виробництво, тис. т	Індекс приросту
	Площа, тис. га	Валовий збір, тис. т				
Усі категорії	14401	66088	100	6274	72362	
Великі та середні	8533	44604	67,5	4234 ^{*)}	48838	1,095
Малі підприємства та господарства населення	5869	21484	32,5	2040	23524	1,095

6.2. При розрахунках потенційного виробництва в усіх областях

Усі категорії	14401	66088	100	11052	77140	
Великі та середні	8533	44604	67,5	7459 ^{**)}	52063	1,167
Малі підприємства та господарства населення	5869	21484	32,5	3593	25077	1,167

^{*)} Дані табл. 4 ^{**)} Дані табл. 5

Джерело: Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. / Державна служба статистики України [6], розрахунки автора.

Таким чином, валові збори зернових культур в Україні можуть збільшитися при розрахунках у регіонах з нижчим індексом урожайності у великих і середніх сільськогосподарських підприємствах - від 44,6 до 48,8 млн т (на 9,5 %), у малих підприємствах та господарствах населення відповідно від 21,5 до 23,5 млн т (21,5 x 1,095), а в цілому по країні зрости - від 66,1 до 72,4 млн т. (табл. 6.1). При розрахунках в усіх областях виробництво в сільськогосподарських підприємствах становитиме 52,1 млн т, або на 16,7% більше, а в малих підприємствах та господарствах населення 25,1 млн т (21,5 млн т x 1,167) і в цілому по країні від 66,1 до 77,1 млн т (табл. 6.2), що майже досягає обсягів (80 млн т), визначених Стратегічними напрямами розвитку сільського господарства України на період до 2020 року з можливістю подальшого зростання [18].

Висновки. Забезпечення валових зборів зернових культур, визначених у межах 80 млн т відповідно до Стратегічних напрямів [18] можливе за умов розвитку зернового господарства в сільськогосподарських

підприємствах регіонів країни. Цього можливо досягти шляхом імплементації показників урожайності та витрат на 1 га в господарствах з вищими на господарства з нижчими показниками, зокрема по основних культурах - пшениці, ячменю та кукурудзі. Проведені нами відповідні розрахунки доводять, що за рахунок інтенсифікації виробництва і збільшення витрат на 1 га вказаних культур великі та середні сільськогосподарські підприємства з регіональними індексами нижчими ніж по Україні дають змогу збільшити виробництво зернових на 4234 млн т - від 44,6 млн т, одержаних у 2016 р., до 48,8 млн т, або на 9,5%. У малих сільськогосподарських підприємствах і господарствах населення можливо збільшити валовий збір зернових від 21,5 до 23,5 млн т, а по Україні - від 66,1 до 72,4 млн т. При цьому окупність додаткових витрат досягне двократного розміру.

Здійснення таких розрахунків у регіонах з нижчими і вищими регіональними індексами дає змогу збільшити валовий збір на 7459 тис. т і одержати 52,1 млн т зерна, або

на 16,7% більше, в малих підприємствах і господарствах населення - 25,1 млн т (21,5 млн т x 1,167), а в цілому по країні

Список бібліографічних посилань

1. Грищенко О. Ю. Рейтинги регіонального виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах України (методичні підходи). Продовольчі ресурси: проблеми і перспективи: зб. наук. праць за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. Секція 2. Економіка та управління підприємствами і галузями агропродовольчого комплексу, 11 листоп. 2014 р. / Інститут продовольчих ресурсів НААН України. Київ : ННЦ „ІАЕ”. 2014. С. 80-83.
2. Державна регіональна політика в Україні: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2007. 820 с.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6.08.2014 р. № 385. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-n>.
4. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-XXI століть: нові пріоритети. Київ : Наук. думка, 2006. 511 с.
5. Месель-Веселяк В. Я., Грищенко О. Ю. Рейтингова оцінка регіонального соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України: методика, розрахунки. Економіка АПК. 2017. № 11. С. 11-17.
6. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств, статистична звітність форма № 50-сг. Стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2017.
7. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. Київ : Наук. думка, 2003. 261 с.
8. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.
9. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5.02. 2015 р. № 156-VIII. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6.08.2014 р № 385. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p>.
11. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 856. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-p>.
12. Про Концепцію державної регіональної політики : Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.
13. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8.09.2005 р. № 2850-IV. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
14. Продукція сільського господарства у постійних цінах за 2016 рік. - Стат. бюл. / Державна служба статистики України. Київ, 2017.
15. Регіональна економічна політика Європейського Союзу: досвід для України: монографія / М. С. Гамов та ін. - Запоріжжя : ЗНТУ, 2010. 192 с.
16. Регіональна політика : правове регулювання. Світовий та український досвід. Вид. друге, доповн. / за заг. ред. А. Ф. Ткачука. Київ : Леста, 2011. 260 с.
17. Рослинництво. Стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ., 2017.
18. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк, М. Й. Малік [та ін.] ; НААН, ННЦ «Ін-т аграр. економіки» ; за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. - 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 214 с.

одержати 77,1 млн т валового збору, що наближено до 80 млн т, передбачуваних стратегічними напрямками [18].

References

1. Hryshchenko, O.Yu. (2014). Reitynhy rehionalnoho vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh Ukrainy (metodychni pidkhody) [Ratings of regional production in agricultural enterprises of Ukraine (methodological approaches)]. *Prodovolchi resursy: problemy i perspektyvy: zb. nauk. prats za materialamy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 80-83). Kyiv: NNTs „IAE” [In Ukrainian].
2. Varnalii, Z.S. (Ed.) (2007). *Derzhavna rehionalna polityka v Ukraini: osoblyvosti ta stratehichni priorytety: monohrafiia [State regional policy in Ukraine: peculiarities and strategic priorities: monograph]*. Kyiv: NISD [In Ukrainian].
3. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku zatverdzhena postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6.08.2014 r. № 385 [State strategy of regional development for the period up to 2020, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 6.08.2014 No. 385]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-n> [In Ukrainian].
4. Dolishnii, M.I. (2006). *Rehionalna polityka na rubezhi XX-XXI stolit: novi priorytety [Regional policy at the turn of XX-XXI centuries: new priorities]*. Kyiv: Nauk. dumka [In Ukrainian].
5. Mesel-Veseliak, V.Ya., & Hryshchenko, O.Yu. (2017). Reitynhova otsinka rehionalnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: metodyka, rozrakhunky [Rating assessment of the regional socio-economic development of the agrarian sector of the Ukrainian economy: methodology, calculations]. *Ekonomika APK, 11, pp. 11-17* [In Ukrainian].
6. *Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty silskohospodarskykh pidpriemstv, statystychna zvitnitsya forma № 50-sh. Stat. zb. [Main economic indicators of agricultural enterprises' activity, statistical reporting form No. 50-sh. Stat. coll.]*. (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
7. Popovkin, V.A. (2003). *Rehionalno-tsilisnyi pidkhid v ekonomitsi [Regional and holistic approach in the economy]*. Kyiv: Nauk. dumka [In Ukrainian].
8. Pro derzhavni tsilovi prohramy : Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 r. № 1621-IV [On state target programs: Law of Ukraine from 18.03.2004 No. 1621-IV]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> [In Ukrainian].
9. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky : Zakon Ukrainy vid 5.02. 2015 r. № 156-VIII [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine from 5.02.2015 No. 156-VIII]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19> [In Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 6.08.2014 r № 385 [On approval of the State strategy for regional development for the period up to 2020: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 6.08.2014 No. 385]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-p> [In Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Poriadku ta Metodyky provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatyvnosti realizatsii derzhavnoi rehionalnoi polityky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.10.2015 r. № 856 [On approval of the Procedure and Methodology for monitoring and evaluating effectiveness of implementation of the state regional policy: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine form 21.10.2015 No. 856]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-p> [In Ukrainian].

19. Федулова Л. І. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки. Регіональна економіка. 2008. № 3. С. 31-42.

12. Pro Kontsepsiuiu derzhavnoi rehionalnoi polityky : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.05.2001 r. № 341/2001 [On the Concept of state regional policy: Decree of the President of Ukraine from 25.05.2001 No. 341/2001]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341/2001> [In Ukrainian].

13. Pro stymuliuvannia rozvytku rehioniv : Zakon Ukrainy vid 8.09.2005 r. № 2850-IV [On stimulation of development of regions: Law of Ukraine from 8.09.2005 No. 2850-IV]. *Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15> [In Ukrainian].

14. Produktsiia silskoho hospodarstva u postiinykh tsinakh za 2016 rik. - *Stat. biul. [Agricultural products at constant prices for 2016. Stat bulletin]*. (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [In Ukrainian].

15. Hamov, M.S., et al. (2010). *Rehionalna ekonomichna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: dosvid dlia Ukrainy: monohrafiia [Regional economic policy of the European Union: experience for Ukraine: monograph]*. Zaporizhzhia: ZNTU [In Ukrainian].

16. Tkachuk, A.F. (Ed.). (2011). *Rehionalna polityka : pravove rehuliuвання. Svitovyi ta ukraïnskyi dosvid. [Regional policy: legal regulation. World and Ukrainian experience]*. 2nd ed. Kyiv: Lesta [In Ukrainian].

17. Roslynyntstvo. *Stat. zb. [Plant production. Stat. coll.]*. (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [In Ukrainian].

18. Lupenko, Yu.O., Mesel-Veseliak, V.Ya, Malik, M.Y., et al. (2012). *Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku [Strategic directions of agricultural development of Ukraine for the period up to 2020]*. 2nd ed. Yu.O. Lupenko, V.Ya. Mesel-Veseliak (Eds.). Kyiv: NNTS IAE [In Ukrainian].

19. Fedulova, L.I. (2008). *Problemnist rehioniv: osoblyvosti rehionalnoi polityky v umovakh novoi ekonomiky [Problems of regions: peculiarities of regional policy in new economy]*. *Rehionalna ekonomika*, 3, pp. 31-42 [In Ukrainian].

Mesel-Veseliak V.Ya. Regional production of grain crops in agricultural enterprises of Ukraine

The purpose of the article is to calculate the growth of grain crops production by increasing the yield of wheat, barley and corn in agricultural enterprises, by determining the payback of additional costs by increasing the value of these crops, which will also affect the augmentation of gross collections of all grain crops, as in agricultural enterprises, so in all categories of farms.

Research methodology. In the research process the following methods have been used: abstract and logical, empirical, factor analysis, forecasting and development, usage of the experience of enterprises with higher yields indicators in the activity of enterprises with lower yields.

Research results. The rankings of the regions according to the indicators of yield of wheat, barley and corn in agricultural enterprises have been determined in relation to the average indicators in Ukraine. There've been calculated possibilities of grain yield increase in agricultural enterprises of regions with a yield index of wheat, barley and corn lower than the average in Ukraine. It indicates the potential of increasing the gross volume of grain to 72.4 million tons against the actual received in 2016 66.1 million tons. Moreover from the increase in the productivity of these crops in agricultural enterprises of all regions with lower, and with higher yields of these crops, the gross volume of grain can grow up to 77.1 million tons.

Elements of scientific novelty. The increase in crop yield and expenditure costs per hectare of grain crops in agricultural enterprises has been determined not by an example of the best indicators in the agricultural enterprises of the regions, but taking into account the results of activity of those farms where these indicators are approximate and increasing. It's reflected in the groups of enterprises in terms of productivity of the studied crops.

Practical significance. The worked out method can be applied in all regions of Ukraine on relation to the ratio of yield indicators in administrative regions to regional indicators, to ensure yield growth in agricultural enterprises in administrative districts. It also makes possible to increase yields by increasing costs. The application of the developed method ensures an increase in the production of grain and within the double payback of additional costs. Tabl.: 6. Refs.: 19.

Keywords: regional development index, regional ranking by yield index of some grain crops, increase of yield and costs, grouping of agricultural enterprises by the level of grain crop yields.

Mesel-Veseliak Viktor Yakovych - doctor of economic sciences, professor, academician of NAAS, honored worker of science and technology of Ukraine, head of the department of regional development and forecasting, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)
E-mail: ecapk@iae.kiev.ua

Месель-Веселяк В.Я. Производство зерновых культур в Украине: потенциальные возможности

Цель статьи - провести расчет возможного роста производства зерновых культур за счет повышения урожайности пшеницы, ячменя и кукурузы в сельскохозяйственных предприятиях, определив окупаемость дополнительных затрат приростом стоимости валового сбора этих культур, который будет влиять также на увеличение валовых сборов всех зерновых культур, как у сельскохозяйственных предприятий, так и во всех категориях хозяйств.

Методика исследования. Использованы методы: абстрактно-логический, эмпирический, факторного анализа, прогнозирования и развития, использование опыта хозяйств с более высокими показателями урожайности в хозяйствах с более низкой урожайностью.

Результаты исследования. Определены рейтинги регионов по показателю индекса урожайности пшеницы, ячменя и кукурузы в сельскохозяйственных предприятиях по отношению к средним показателям по Украине. Расчеты повышения урожайности зерновых в сельскохозяйственных предприятиях регионов с индексом урожайности пшеницы, ячменя и кукурузы ниже, чем в среднем по Украине свидетельствуют о возможности увеличения валовых сборов зерновых до 72,4 млн т против фактически полученных в 2016 г. 66,1 млн т, а с повышением урожайности этих культур в сельскохозяйственных предприятиях всех регионов как с низким, так и с более высокими рейтингами урожайности указанных культур они могут вырасти до 77,1 млн т.

Элементы научной новизны. Повышение урожайности и затрат на гектар выращивания зерновых культур в сельскохозяйственных предприятиях формируется не на примере лучших показателей в сельскохозяйственных предприятиях регионов, а с учетом результатов работы тех хозяйств, где эти показатели приближены и растут, что отражается в группах предприятий по показателю урожайности исследуемых культур.

Практическая значимость. Разработана методика может быть применена во всех регионах Украины по отношению показателей урожайности в административных районах до областных показателей, обеспечив рост урожайности в сельскохозяйственных предприятиях административных районов. Дает возможность увеличить урожайность за счет роста затрат. Применение разработанной методики обеспечивает увеличение объемов производства зерна и в пределах двукратной окупаемости дополнительных затрат. Табл.: 6. Библиогр.: 19.

Ключевые слова: индекс регионального развития, рейтинг регионов по показателю урожайности отдельных зерновых культур, повышение урожайности и затрат, группировки сельскохозяйственных предприятий по уровню урожайности зерновых культур.

Месель-Веселяк Виктор Яковлевич - доктор экономических наук, профессор, академик НААН, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующий отделом экономики регионального развития и прогнозирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)
E-mail: mesel@iae.kiev.ua

Стаття надійшла до редакції 03.05.2018 р.

Фахове рецензування: 06.05.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5-14.

*

УДК 330.3:338.439.5

М.П. СИЧЕВСЬКИЙ, доктор економічних наук,
професор, академік НААН
О.М. ВАСИЛЬЧЕНКО
О.В. КОВАЛЕНКО, доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

Хлібопекарська галузь України: тенденції та проблеми її розвитку

Мета статті - оцінити стан, виявити тенденції та проблеми, визначити напрями подальшого розвитку хлібопекарської галузі в Україні.

Методи дослідження. Використано методи: системного узагальнення, аналізу та синтезу, розрахунково-аналітичний, порівняння, графічний.

Результати дослідження. Визначено основні тенденції розвитку хлібопекарської галузі України та обґрунтовано причини й чинники, що гальмують її ефективний розвиток, запропоновано напрями їх вирішення. Розраховано ємність ринку хлібобулочних виробів промислового виробництва. Встановлено частку ринку, що не обліковується статистичною звітністю. Здійснено порівняння цін на хліб з середньою заробітною платою в еквіваленті вартості хліба пшеничного в Україні та в інших країнах світу. Обґрунтовано необхідність удосконалення державних стандартів на хлібопекарську пшеницю.

Елементи наукової новизни. Виявлено основні причини низької ефективності хлібопекарської галузі з конкретними заходами для їх усунення. Першочергового вирішення потребують питання: перегляду і удосконалення нормативної документації на хлібопекарську сировину; стабільного забезпечення хлібопекарської галузі необхідною кількістю якісного хлібопекарського борошна; удосконалення статистичного обліку виробництва хліба та хлібопродуктів; захисту споживачів від неякісної хлібопродукції тощо.

Практична значущість. Запропоновані напрями інноваційного розвитку хлібопекарської галузі сприятимуть гарантуванню продовольчої безпеки держави, зниженню собівартості продукції та конкурентоспроможності галузі на внутрішньому й зовнішньому ринках. Табл.: 2. Рис.: 1. Бібліогр.: 10.

Ключові слова: продовольча система, хлібопекарська галузь, ємність ринку, хліб, якість, пшениця, борошно, жито.